

HERINTRODUCTIE VAN SOORTEN

Een onderdeel van het soortenbeleid kan zijn om verdwenen soorten 'gewoon' weer terug te brengen: herintroductie. Met de term 'herintroductie' wordt in het algemeen bedoeld: het inbrengen van een soort in een levensgemeenschap waar deze vroeger voorkwam, maar waar deze inmiddels is verdwenen. Volgens de definities van de IUCN (International Union for Conservation of Nature, 1987) moet de soort bovendien zijn verdwenen door menselijk handelen of door een natuurlijke catastrofe. Het doel van herintroductie dient de vestiging van een zichzelf onderhoudende, gezonde populatie te zijn.

Volgens de richtlijnen van dezelfde IUCN moeten herintroducties met de nodige zorg worden uitgevoerd en begeleid. In de praktijk betekent dat onderzoek vooraf: is het gebied voor de te herintroduceren soort intact, zijn alle bedreigingen waardoor de soort eerder lokaal is uitgestorven opgeheven, zijn er misschien nieuwe bedreigingen voor in de plaats gekomen, betekent de herintroductie geen ontoelaatbare aanslag op de donorpopulatie en natuurlijk is de herintroductie als actieve handeling wel nodig? Tijdens en na de herintroductie moet de nodige zorg worden besteed aan het begeleiden, uitzetten zelf en monitoring van het verloop van de populatie tot vele jaren na de herintroductie.

De eerste bijdrage gaat over de herintroductie van planten, de tweede bijdrage over de herintroductie van dieren.

Herintroductie van planten: bezint eer ge begint

E. Dorland, Ph. Vergeer & R. Bobbink

Verschillende natuurherstelprojecten hebben geleid tot verbetering van de abiotische omstandigheden van een terrein. Echter, terugkeer van de voorheen hoge (planten)soortenrijkdom vindt niet in alle gevallen plaats. Meestal ontbreekt namelijk een zaadbank met kiemkrachtige zaden van de doelsoorten. Wanneer restpopulaties ook nog eens te ver weg liggen en zaden van deze soorten niet via natuurlijke verspreiding hun weg naar het natuurterrein kunnen vinden, zal het herstel van

de soortenrijkdom niet optreden. In deze situaties is het duidelijk dat herintroductie het verspreidingsprobleem op kan lossen. Bovendien kunnen de gebruikte soorten dienen als bio-indicatoren: de vestiging van een gezonde populatie geeft aan dat de bodemchemie inderdaad genoeg hersteld is.

Het is belangrijk om vooraf goed af te wegen of herintroductie wel nodig en wenselijk is. Een nadeel van herintroductie kan bijvoorbeeld de veelgenoemde 'floravervalsing' zijn. Het beeld van de natuur zoals die wordt waargenomen, is niet langer de natuurlijke toestand maar is door de mens kunstmatig verrijkt. Informatie over verspreiding en

voorkomen van planten wordt hierdoor minder betrouwbaar.

Ook de wenselijkheid van herintroductie moet vooraf goed bekeken worden. Soms is het voor een beheerder aantrekkelijk om de effecten van herstelmaatregelen snel zichtbaar te maken en planten te herintroduceren.

Bijvoorbeeld om het maatschappelijk draagvlak voor dergelijke projecten en/of de financiële middelen voor natuurbeheer te vergroten. Echter niet in al die gevallen is herintroductie ook in ecologisch opzicht gewenst.

Om dergelijke problemen te voorkomen, zijn in het verleden een aantal voorwaarden voor herintroductie opgesteld (zie kader 1). Wanneer aan deze voorwaarden wordt voldaan, kan herintroductie een waardevolle herstelmaatregel zijn.

Aan de Universiteit Nijmegen wordt sinds 1998 intensief onderzoek gedaan naar de voor- en nadelen van herintroductie van plantensoorten. Tot nog toe is gebleken dat, mits aan alle voorwaarden voor herintroductie wordt voldaan (zie kader 1), herintroductie een zeer succesvolle herstelmaatregel kan zijn. Een voorbeeld van een succesvolle herintroductie met blauwe knoop is weergegeven in figuur 1. Herintroducties zijn uitgevoerd in een ongeplagd en in een geplagd bekalkt, voorheen verzuurd

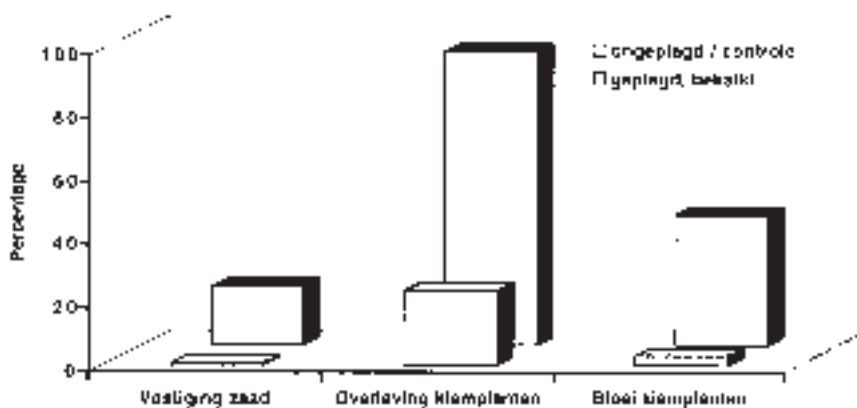
115

Herintroductie van Blauwe knoop in geplagd en bekalkte gebied blijkt zeer succesvol te kunnen zijn. Foto H. Dekker.

Bloei kiemplanten

	ongeplagd/controle	geplagd, bekalkt
Vestiging zaad	0,8	18,6
Overleving kiemplanten	23,5	93,2
Bloei kiemplanten	3,1	41,2

Succes van herintroductie van Blauwe knoop in verschillende omstandigheden.

116

heischraal grasland, zowel door uitzaai als door het uitzetten van kiemplanten. Na 2 jaar blijken de herintroducties in het ongeplagde gebied weinig succes te hebben. Herintroductie in het geplagde, bekalkte gebied blijkt daarentegen zeer succesvol. Na 2 jaar heeft 19% van het uitgezaaide zaad zich gevestigd, hebben de uitgezette kiemplanten een overlevingspercentage van 98% en heeft 41% van de uitgezette kiemplanten gebloeid. Uit verschillende experimenten is gebleken dat herintroductie kan bijdragen aan het succes van natuurherstelprojecten, maar dat het alleen mag worden uitgevoerd als aan de genoemde voorwaarden is voldaan. Bovendien is goede kennis van de eisen die de te herintroduceren soort aan zijn standplaats stelt, onontbeerlijk. Alleen zo kan worden vastgesteld of het terrein voldoet en of alle oorzaken van het verdwijnen zijn weggenomen. Herintroductie moet altijd worden vergezeld door optimaal beheer. Ook op lange termijn moet het terrein geschikt blijven voor de geïntroduceerde soort.

E. Dorland en R. Bobbink werken bij de Leerstoelgroep Landschapsecologie, Faculteit Biologie van de Universiteit Utrecht. Ph. Vergeer is werkzaam bij de afdeling Aquatische Oecologie en Milieubiologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Herintroducties van dieren: successen en verwachtingen

H. Siepel

In de loop van de tijd is Nederland, bedoeld en onbedoeld, door toedoen van de mens verrijkt met een groot aantal diersoorten zoals konijnen, moeflons, fazanten, nijlganzen, snoekbaars,

wolhandkrab en de driehoeksmossel. Vaak zijn ze met een commerciële bedoeling naar Nederland gehaald, maar zijn na ontsnapping uit gevangenschap hun eigen gang gegaan. Voorbeelden zijn muskusrat en beverrat. De Nederlandse naamgeving verdraait al hoe over deze soorten wordt gedacht, want echte ratten zoals de bruine en zwarte rat zijn het niet. Net zoals er soorten in Nederland zijn verschenen, zijn er ook soorten verdwenen. Bij de grotere dieren weten we doorgaans wel welke soorten dat zijn, bij de kleinere, vaak ongewervelde dieren weten we dat meestal niet. Wanneer verdwenen soorten in het natuurbeheer worden gemist, is herintroductie soms een optie. Bij alle bekende herintroducties gaat het om relatief grote, vaak ook aaibare dieren. Onopvallende, kleine soorten hebben we meestal niet eens gemist. In het recente verleden zijn zo in Nederland een aantal diersoorten geïntroduceerd zoals bijvoorbeeld de raaf, het pimpernelblauwtje en het donker pimpernelblauwtje, kreeftachtigen, de bever en het meest recent de otter. De reeks zou ook nog vele soorten kunnen bevatten zoals edelhert, wild zwijn en diverse vissoorten die 'aanvullingen' hebben gekend van lokale populaties. Deze versterking van loka-

SOORTBESCHERMINGSPLAN STEENUIL

Steenuilnemen in Nederland sterk af ten gevolge van verlies aan broedplaatsen (hoogstamboomgaarden, knotwilgen, oude stallen en dergelijke) en jachtgebied door intensivering van de landbouw. Vanaf 1970 is de soort landelijk met meer dan de helft afgenomen en de achteruitgang gaat nog steeds door. Uit verspreidingsgegevens van SOVON blijkt dat de steenuil met name in de drie noordelijke provincies en in het westen van het land sterk achteruit is gegaan. Doelstelling van het soortbeschermingsplan is het realiseren van een duurzame zelfstandige steenuilpopulatie van zo'n 12.000 broedparen. Hiervoor moet met name het leefgebied van de steenuil hersteld worden. Momenteel richten Vogelbescherming Nederland en STONE zich daarom vooral op een beter inzicht in de verspreiding, trend en broedsucces, alsmede op de aanleg en herstel van knotwilgen en hoogstamboomgaarden. Op termijn vindt de doorstart van de bescherming van de steenuil plaats door middel van een integraal beschermingsplan voor soorten van kleinschalig agrarisch gebied. LNV stelt dit plan in 2003 en 2004 op.

Foto: KINA/Hans Slader.

le populaties zijn overigens geen herin-
troducties in de letterlijke zin van het
woord. Vaak zijn dit soort acties niet
eens bekend.

Bovengenoemde herin-
troducties in ons
land zijn, soms na aanloopproblemen,
succesvol geweest. Vele andere (her-
)introducties door liefhebbers, bijvoor-
beeld van amfibieën, korhoenders of
vlinders, zijn vaak niet succesvol
geweest. Sinds de invoering van de
Flora- en Faunawet per 1 april 2002 zijn
(her-)introducties van dieren verboden
en alleen met toestemming van de over-
heid toegestaan. Wellicht dat er nu ook
een betere documentatie komt van de
mislukte herin-
troducties. Doorgaans
lukt slechts een op de tien herin-
troducties. Van de doorgaans goed begeleide
projecten waarin vogels en zoogdieren

worden geherintroduceerd, slaagt bijna
de helft.

Bij de herin-
troductie van de otter werd
geopperd dat de otter de leefgebieden
in Nederland vanzelf wel zou bereiken.
In principe zou dit kunnen mits vele bar-
rières tussen de leefgebieden in het
oosten van Duitsland en Nederland wor-
den verholpen en we er lang genoeg op
willen wachten. Bij herin-
troducties ver-
sus autonome (her-)vestiging speelt een
tijd- en ruimteschaal: kan de soort bin-
nen een voor ons afzienbare tijd de
afstand overbruggen. Met name het
laatste aspect speelt ook een rol in de
vraag of de herin-
troductie kans op suc-
ces heeft. Het blijkt dat hoe minder
mobiel de soort is, hoe specifiekere de
lokale aanpassing is. Dieren uit een
andere populatie herintroduceren kan

HERSTELPLAN LEEFGEBIEDEN PATRIJS (1991)

Al vanaf de jaren vijftig gaat het aantal patrijzen in het hele land achteruit. De belangrijkste oorzaken van de achteruitgang zijn het grootscheepse gebruik van bestrijdingsmiddelen in de landbouw, schaalvergroting en zuivering van zaai-
zaad. Het herstelplan had als doel het instandhouden en herstel van een zo groot
mogelijke verscheidenheid aan levensgemeenschappen van akkers. De patrijs was
hierbij de soort die de signaalfunctie vervulde voor de levensgemeenschappen
van akkers. Alhoewel diverse maatregelen zijn uitgevoerd en de publiciteit rond
het herstelplan goed is geweest, heeft de invoering van het Soortbeschermings-
plan in 1991 de achteruitgang van de patrijzenstand niet gestopt. Onduidelijk is
welke bijdrage het herstelplan heeft geleverd aan een vermindering van de afna-
me. In 2003/2004 zal de doorstart van de bescherming van de patrijs plaatsvinden
door middel van een Beschermingsplan soorten van akkers.

Helaas hebben het Soortbeschermingsplan, de positieve publiciteit en het herstel-
plan de achteruitgang van de patrijzenstand niet gestopt. Foto KINA / L. Webbink.

Overige soortbeschermings- plannen:

Andere soortbeschermingsplannen
die momenteel in uitvoering zijn:

- Grauwe kiekendief 2000-2004
- Akkerplanten 2000-2004
- Moerasvogels 2000-2004
(Roerdomp, Woudaapje, Kwak,
Purperreiger, Blauwe kiekendief,
Porseleinhoen, Zwarte stern, Snor,
Grote karekiet, Baardmannotje,
Lepelaar, Krooneend, Blauwborst)
- Vroedmeesterpad en
Geelbuikvuurpad 2000-2004
- Veenvlinders 2001-2005 (Veen-
hooibeestje,
Veenbesparelmoervlinder,
Veenbesblauwtje)
- Boomkikker 2001-2005
- Veldparelmoervlinder 2001-2005
- Groene glazenmaker 2002-2006
- Knoflookpad 2002-2006

alleen met succes als die dieren al min
of meer uit ecologisch vergelijkbare
omstandigheden komen. De moeizame
ontwikkeling van de populaties van
pimpernelblauwtje en donker pim-
pernelblauwtje komt waarschijnlijk door
het grote verschil in vliegtijd in de
Poolse donorpopulatie (uit een landkli-
maat met een relatief korte vliegtijd) en
de oorspronkelijke Nederlandse popula-
tie (aangepast aan een Atlantisch kli-
maat met een veel langere vliegtijd).
Wellicht was een keuze voor de popula-
tie uit de Vogezen met ook Atlantische
invloeden om die reden gelukkiger
geweest.

*H. Siepel is werkzaam als onderzoeker
bij Alterra in Wageningen.*